

בדין זה וכתב דלפי הירושלמי מותר להעמיד ביוגורט של גויים אפילו בפעם ראשונה ואשתמיט למרן דברי הירושלמי. וע"כ העלה דיכולים להעמיד ביוגורט של גויים אפי' לכתחילה אלא שכתב והמחמיר תע"ב).

וכן כתב גם בשו"ת מהריט"ץ בסימן פ"א⁷ ושם דיבר על כך שמותר להעמיד ישירות בחלב חמוץ של גויים ואין צורך ליצור קודם יוגורט חמוץ מחלב ישראל כדי להשתמש בו לצורך ייצור היוגורט הכשר⁸, ולדעתו מותר להשתמש לגבן ולהחמיץ בחלב חמוץ של נכרים ללא כל העברות^{9,10}.

אף שלמעשה הרב אלישיב לא התיר לייצר לכתחילה מהדרין ללא כל העברות אבל הוא כן התיר להשתמש בחיידקי בריאות המוכנסים לחלק ממוצרי החלב (מוצרי "ביו") - חיידקים שגדלים על מצע מזון המכיל אבקת חלב נכרים. הגרי"ש אלישיב פסק (ולאור הדברים שלעיל נראים הדברים פשוטים) שהכנסת חיידקי בריאות אלו למוצר איננה פוגעת ברמת המהדרין של המוצר, שכולו נעשה על טהרת חלב ישראל כשר למהדרין ועם חומרי גלם כשרים למהדרין. וזאת, מכיוון שחומר זה בטל בששים ואינו מעמיד ואינו נותן טעם במוצר, והוא כמו תרופה המעורבת במאכל. ובנוסף, החיידקים גדלים על מצע גידול המורכב מחומרים שונים שרק אחד מהם הינו אבקת חלב נכרים (והרב צרף גם את העובדה שמדובר באבקת חלב נכרים ולא בחלב ניגר שלדעת הגרצ"פ פרנק אבקת חלב מותרת והיא איננה בכלל גזרת חלב נכרים).

ג. כשרות חלב שנחלב ע"י לא יהודים מפרות השייכות ליהודים

אחת ממהפכות הכשרות בארץ שנעשתה בזכות הגרי"ש אלישיב וביזומתו ובדחיפתו הייתה השגחה ברפתות החלב במקומות שבהם עובדים לא יהודים חולבים את הפרות של היהודים. ההלכה שנהגה עד לפני כעשרים שנה הייתה שבכל מקום בו הבעלים הינם יהודים אין חשש של חלב נכרים וזאת על סמך ההלכה ברמ"א שחלב שנחלב ע"י שפחות לא יהודיות החולבות בבית יהודי נחשב לחלב ישראל. עמדת הגרי"ש אלישיב הייתה שהלכה זו מתבססת על מירתת שיש לשפחות מלערב חלב אחר כאשר הבעלים הינו יהודי, ולכן לדעתו, אם היהודי בעל הפרות אינו שומר תורה ומצוות והחולב הינו לא יהודי - החלב אינו חלב ישראל אם ישראל (שומר תורה ומצוות) לא יעמוד על גביו בעת החליבה. אע"פ שהגרי"ש אלישיב סבר שחלב שנחלב ע"י יהודי שאיננו שומר תורה ומצוות הינו חלב ישראל ואנו לא מתייחסים ליהודי כזה כאל גוי לעניין דין חלב

מקרה של זוז"ג כאשר מחמיץ בחלב אסור ומותר כאחד.

7. ואף הוא הובא בכף החיים שם.

8. לאור האמור לעיל ייתכן שההיגיון שבבסיס עמדה זו הוא שהיוגורט מוחמץ והגבינה מועמדת בזכות חיידקים שהינם צאצאי צאצאיהם (לאחר עשרות דורות) של החיידקים המקוריים האסורים שהם אמנם אלו שהתחילו את כל התהליך אך הם עצמם כבר לא קיימים ולא פעילים כלל ורק בני בניהם - החיידקים שנולדו עשרות דורות לאחריהם - הם אלו שלמעשה מעמידים את הגבינה או היוגורט, כך שעצם תהליך ההחמצה הוא עצמו דומה ל"העברות" מכיוון שהחיידקים עצמם מתחלפים והדורות החדשים נולדים ומחליפים את הדורות הקודמים.

9. אלא שהנימוק שמובא בדבריו אינו עומד במבחן המציאות, מכיוון שלדבריו אם קיימא לן שחלב טמא אינו עומד הרי קל וחומר שהגורם להעמדת הגבינה דהיינו החלב החמוץ אינו יכול להיות מחלב טמא. אולם כיום אנו יודעים שפעולת ההעמדה נעשית לא ע"י החלב אלא ע"י החיידקים שבחלב החמוץ וחיידקים אלו יכולים להתפתח באותה מידה בחלב טמא כמו בחלב טהור, אלא שההלכה שקבע המהריט"ץ במקומה עומדת ולא מטעמיה, מכיוון שאם מי שגורם להחמצה הם החיידקים הרי ק"ו שאין מקום לאסור מהנימוקים שהובאו לעיל שהחיידקים עצמם אינם אסור

10. ויש להוסיף שבכף החיים שם כתב שכאשר מדובר לא על חלב חמוץ אלא על אבקה שהיא למעשה תרבות חיידקים - הרי שיש מקום רב הרבה יותר להתיר להשתמש בה שאין בה את החשש והנימוק של צחצוחי חלב.

בנתיב החלב ד

נכרים, הרי שלדעתו יהודי כזה שהינו בעל הפרות ואפילו הוא עומד על גבי החליבה לא יכול להפוך את החלב לחלב ישראל כאשר החלב נחלב בפועל ע"י לא יהודי, מכיוון שלגוי אין מירתת מלערב חלב אחר כאשר הבעלים איננו מקפיד על כך¹¹.

לאור פסיקה זו התחילו להקפיד בכשרות "מחזיקי הדת בעלזא" על חלב מרפתות שאין בהם חולבים לא יהודים. בזמנו - לפני כעשרים שנה - הם היו ועדת הכשרות היחידה שהקפידה על הנחייתו זו של הגרי"ש אלישיב. כאשר חשבונו על האפשרות להגיע לשיתוף פעולה עם כשרות זו באחת מהמחלבות הגדולות בתנובה עמדה החמרה זו למכשול בפני ההתקשרות, מכיוון שיש מאות רפתות בארץ שהבעלים אינם שומרי תורה ומצוות ובהם חולבים לא יהודים והמשמעות של השגחה בכל חליבה בכל אחת מהרפתות הללו הינה מרחיקת לכת ויהיה צורך בגיוס של עשרות רבות של משגיחים עם רכבים במשרה מלאה.

בעיה זו הביאה למספר מפגשים לברור סוגיה זו עם הגרי"ש אלישיב על מנת לראות אם יש אפשרות להקל בדרישה זו. מכיוון שעיקר טיעונו של הגרי"ש אלישיב היה שבמקרה והבעלים איננו שומר תורה ומצוות הרי שאין מירתת, טעננו, שאע"פ שאין לפועל הגוי מירתת בפני הבעלים היהודי בגלל בעיית כשרות, אך יש לו מירתת גדול מאוד מלערב חלב אחר בגלל בעיית איכות, שהרי אין ספק שפועל שיערב חלב אחר במיכל החלב לא יושאר בעבודתו, מכיוון שבכך הוא מסכן את איכות החלב ומכיוון שהתשלום עבור החלב הינו פונקציה של איכותו הרי שהבעלים לא יעבור על כך לסדר היום.

לאחר דיונים ארוכים בנושא ולאחר שנמצא שיש דעות מקלות בהשגחה על חלב ישראל שאינן מצריכות השגחה בכל חליבה וחליבה אלא בביקורים מזדמנים מפעם לפעם בעת החליבה כאשר הבעלים איננו יודע מתי המשגיח אמור להגיע¹², הסכים הגרי"ש אלישיב שהמירתת הקיים בגלל נושא האיכות מספקי מבחינה הלכתית, אלא שלמרות זאת הרב חשב שלגבי כשרות מהדרין יש בכל אופן להקפיד על השגחה סמלית בזמני החליבה, כשלעניין זה ניתן לסמוך על המקלים בהשגחה כזו, ולפי זה נקבע על ידו, שאם יעשו ביקורים בחליבות פעם או פעמיים בשבוע בזמנים מתחלפים באופן שהגוי לא יודע מתי המשגיח עשוי להגיע - הרי בכך סגי להחשיב את החלב הזה כחלב כשר למהדרין. יש להדגיש שהגרי"ש אלישיב הקל בכך רק לגבי חומרתו בחלב שנחלב ברפת השייכת ליהודים והפועל הינו לא יהודי אך לא הקל בכך כאשר מדובר בפרות השייכות לגוי¹³. בעקבות פסיקה זו התחלנו לבצע השגחה כזו על הרפתות שבהם חולבים לא יהודים ותוך מספר שנים הגענו לכך שכל הרפתות של תנובה היו מפוקחות ברמה הזו, ובמקביל, תוך מספר שנים נוספות הפכה חומרה זו לנחלתם של עוד ועדות כשרות רבות אחרות¹⁴.

11. מכיוון שעיקר חששו של הגרי"ש אלישיב היה בגלל שביהודי שאיננו שומר תורה ומצוות אין מירתת מלערב חלב לא כשר, נראה לכאורה שהגדר של איננו שומר תורה ומצוות הוא שמירת כשרות ולא חילול שבת, כלומר, גם אם יש יהודי שמחלל שבת בחליבה או בהדלקת מכשירי חשמל בשבת או בנסיעה בשבת וכדומה אך הוא מקפיד לשמור על כשרות - הרי שקיים מירתת מלערב חלב לא כשר כמו ביהודי שומר תורה ומצוות.

12. שו"ת זקן אהרן ח"א סוף סימן מ"ו.

13. ויעויין בשו"ת זקן אהרן שם שגם הרב אהרן וולקין בעל השו"ת רצה להתיר רק בצרוף לכך שיעשו מכירה של הפרות ליהודי באופן שיהיה נחשב שהפרות שייכות ליהודי.

14. דיון נרחב בדעת הגרי"ש אלישיב בסוגיה זו נכתב ע"י הגר"י אפרתי שליט"א בחוברת בנתיב החלב א. בעיקר בפרק האחרון במאמרו החל מעמוד 32.